

Міністерство внутрішніх справ України
Харківський національний університет внутрішніх справ

СМУШАК ОЛЕКСАНДРА МАРКІЯНІВНА



УДК 343.2/.7+343.8: 348.851

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПОЛІТИКА В СФЕРІ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРИЧЕТНІСТЬ ДО ЗЛОЧИНУ**

12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2016

Дисертацією є рукопис

Робота виконана у ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник –

доктор юридичних наук, професор
Фріс Павло Львович,
Юридичний інститут Прикарпатського
національного університету імені
Василя Стефаника, завідувач кафедри
кримінального права.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, доцент
Ященко Андрій Миколайович,
Харківський національний університет
внутрішніх справ, доцент кафедри
кримінально-правових дисциплін
факультету права та масових
комунікацій;

кандидат юридичних наук, доцент
Шаблистий Володимир Вікторович,
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ,
начальник кафедри кримінального
права та кримінології факультету
підготовки фахівців для підрозділів
слідства.

Захист відбудеться 27 лютого 2016 року о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.700.03 у Харківському національному університеті внутрішніх справ (61080, м. Харків, пр-т Льва Ландау, 27).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Харківського національного університету внутрішніх справ (61080, м. Харків, пр-т Льва Ландау, 27).

Автореферат розісланий 25 січня 2016 року.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**



Д. Ю. Кондратов

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У сучасних умовах розвитку демократичного суспільства одним із пріоритетних напрямів внутрішньої політики будь-якої держави є боротьба зі злочинністю. Її ефективність залежить від низки чинників, серед яких належна законодавча регламентація інституту причетності до злочину. Дослідження кримінально-правової політики у сфері відповідальності за причетність до злочину обумовлена її значенням у протистоянні процесу криміналізації суспільства, залучення нових осіб у вчинення злочинів, а також у блокуванні можливостей учасників злочинів використовувати допомогу інших осіб у приховуванні своїх діянь та користуванні їх результатами. Протидія причетності до злочину шляхом реалізації заборони на деякі види злочинної діяльності в рамках єдиної концепції кримінально-правової політики дозволить знизити загальний рівень криміналізації суспільних відносин.

Розробка теоретичних положень і нормативної юридичної конструкції причетності до злочину покликана, в кінцевому підсумку, підвищити ефективність правозастосовчої практики за вказаним напрямом за рахунок встановлення меж криміналізації діянь, що утворюють причетність до злочину. Встановлені в ході розробки конструкції причетності до злочину дозволяють диференціювати кримінально-правові способи реагування на «основний» злочин і причетність до нього.

Визнання в доктрині кримінального права ролі та значення боротьби з діяннями, що утворюють причетність до злочину як важливого кримінально-правового інструменту, на жаль, в даний час не привело до усвідомлення необхідності створення єдиної концептуальної схеми причетності до злочину і вирішення питання про місце причетності в системі норм закону про кримінальну відповідальність. У чинному Кримінальному кодексі (далі – КК) України містяться положення, що утворюють окремі види причетності до злочину, але єдність і зв'язок цих норм між собою не відображена.

На сьогодні актуальним стає вироблення єдиного підходу до всіх видів причетності до злочину в рамках єдиної концептуальної схеми, зокрема дослідження якості конкретного випадку імплементації, допустимості, меж і правил включення норм міжнародного права у вітчизняне кримінальне законодавство.

Інститут причетності до злочину виступає як кримінально-правовий засіб, який може максимально зменшити час між вчиненням злочином і притягненням винної особи до кримінальної відповідальності. Це безпосередньо впливає на вирішення завдань з кримінально-правової охорони об'єктів, які захищаються державою від злочинних посягань та їх попередження.

Тому цілком закономірним є інтерес науковців до проблем, які виникають при застосуванні інституту причетності до злочину в кримінальному судочинстві. Теоретичним та практичним питанням аналізу інституту причетності до злочину присвячені праці таких вчених, як Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, А. С. Беніцький, А. А. Васильєв, В. К. Гришук, М. І. Даньшин, Т. А. Денисова, В. П. Ємельянов, О. О. Житний, Н. С. Косякова, О. М. Лемешко, О. М. Литвинов, А. Д. Макаров, Г. М. Мінковський, В. О. Навроцький, П. М. Панченко, М. І. Панов,

Б. Г. Разгільдієв, Н. А. Савінова, В. В. Сташис, В. Я. Тацій, П. Л. Фріс, М. Х. Хабібুলлін, І. Х. Хакімова, В. Б. Харченко та інших.

Зазначена проблематика складна й не вичерпана, і попри значні внески науковців на практиці залишаються ще досить багато проблемних питань пов'язаних із кримінально-правовою оцінкою діянь, що утворюють причетність до злочину та їх кваліфікацією. Виникає потреба у створенні системи запобігання злочинів, яка б була адекватною сучасній ситуації та сприяла дієвій протидії злочинним посяганням. Існує також необхідність у подальшому розвитку юридичної категорії «кримінально-правова політика у сфері відповідальності за причетність до злочину» як одного із правових засобів запобігання злочинності.

Вищенаведене і визначає актуальність, наукове значення даного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана на кафедрі кримінального права ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» у межах комплексної теми наукових досліджень «Політика Української держави у сфері боротьби зі злочинністю» (номер державної реєстрації 0110U001541) з метою реалізації Концепції державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року (затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2011 року № 1209-р.), та Плану Навчально-наукової лабораторії дослідження проблем політики в сфері боротьби зі злочинністю Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України та ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» від 02.03.2015 року (номер державної реєстрації 0115U003325).

Тема дисертації затверджена рішенням Вченої ради Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол № 3 від 24 листопада 2009 року) та уточнена вченою радою ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» 24 червня 2014 року (протокол № 6).

Мета і задачі дослідження. *Метою* дослідження є розробка наукової концепції кримінально-правової політики у сфері відповідальності за причетність до злочину, яка обґрунтовує її незаперечне місце в кримінально-правовій доктрині і кримінальному законодавстві. Мета дослідження полягає також у розробці теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо вдосконалення чинного кримінального законодавства про окремі види причетності до злочину і практики його застосування. З поставленої мети випливають конкретні *задачі* дослідження:

- проаналізувати юридичну природу кримінально-правової політики у сфері відповідальності за причетність до злочину, сформулювати визначення поняття кримінально-правової політики у сфері відповідальності за причетність до злочину;
- визначити зміст поняття причетності до злочину, і кола дій, які утворюють зміст даного інституту;
- визначити місце кримінально-правової політики у сфері відповідальності за причетність до злочину у загальній структурі напрямів кримінально-правової політики;
- проаналізувати історію розвитку вітчизняної кримінально-правової політики у сфері відповідальності за причетність до злочину;
- здійснити аналіз кримінально-правової регламентації відповідальності за

причетність до злочину у законодавстві зарубіжних країн;

- здійснити кримінально-правовий аналіз дій, що утворюють приховування злочину;

- здійснити кримінально-правовий аналіз дій, що утворюють потурання злочину;

- визначити кримінально-правову природу дій, що утворюють сприяння вчиненню злочину;

- сформулювати і обґрунтувати пропозиції та рекомендації, які спрямовані на удосконалення вітчизняного законодавства про кримінальну відповідальність у сфері боротьби зі злочинністю, які відносяться до інституту причетності до злочину.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають у зв'язку із вчиненням діянь, які утворюють види кримінально-каранної причетності до злочину.

Предмет дослідження – кримінально-правова політика у сфері відповідальності за причетність до злочину.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертації становить сукупність сучасних методів наукового пізнання (філософсько-світоглядних, конкретно-наукових та спеціальних), застосування яких об'єктивно зумовлене змістом сформульованих задач, а саме: діалектичний метод використовується для визначення поняття та з'ясування сутності кримінально-правової політики у сфері відповідальності за причетність до злочину (підрозділ 1.2); історико-правовий метод, який дозволив продемонструвати генезис кримінального законодавства, що передбачало відповідальність за причетність до злочину та за організовану злочинну діяльність, і було чинним та застосовувалося на території сучасної України, починаючи з XI століття і до моменту ухвалення у 2001 році чинного КК України (підрозділи 1.1, 1.2); порівняльно-правовий (компаративістський) метод, що використовувався для зіставлення положень КК України і приписів зарубіжного законодавства з метою виявлення та врахування позитивного досвіду кримінально-правової охорони від діяльності організованої злочинності під час розроблення пропозицій щодо вдосконалення чинного кримінального законодавства України в цій частині (підрозділи 1.1, 1.3); метод системно-структурного аналізу, використання якого дозволило з'ясувати ознаки елементів складів злочинів, передбачених ст. 198 КК та ст. 396 КК України, охарактеризувати їх кваліфікуючі ознаки та здійснити їх тлумачення (підрозділ 2.1); конкретно-соціологічний метод застосовувався при вивченні матеріалів кримінальних справ та проваджень (пункти 2.1.1, 2.1.2, 2.1.3); статистично-структурний метод – для подальшої обробки та аналізу статистичних даних і виявлення наявних закономірностей поширення приховування злочину та придбання, отримання, зберігання чи збуту майна, одержаного злочинним шляхом (пункти 2.1.1, 2.1.2, 2.1.3, розділ 3).

Комплексне використання методів наукового пізнання дало змогу вирішити поставлені теоретичні задачі дослідження та підготувати пропозиції щодо нормативного закріплення і регулювання видів інституту причетності до злочину.

Емпіричну базу дисертації становлять результати кримінологічного дослідження, зокрема анкетування працівників правоохоронних органів по питаннях кримінально-правової відповідальності за причетність до злочину (всього опитано 50 осіб), анкетування населення (всього опитано 120 осіб); матеріали аналізу судової

практики (вивчено 150 вироків судів України, що розміщені в ЄДРСР).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що за характером і змістом розглянутих питань дисертація є першим комплексним монографічним дослідженням проблем кримінально-правової політики у сфері відповідальності за причетність до злочину.

На основі здійсненого дослідження обґрунтовано і сформульовано положення та висновки, які є новими для науки кримінального права, або наділені істотними ознаками наукової новизни. До найбільш важливих у теоретичному та практичному аспекті серед них слід віднести такі:

вперше:

- запропоновано дефініцію кримінально-правової політики у сфері відповідальності за причетність до злочину, яка являє собою напрям діяльності законодавчих і правозастосовчих органів держави й організацій, спрямований на створення та застосування кримінально-правових норм як засіб захисту прав особи, держави та суспільства від суспільно-небезпечних посягань і своєчасне припинення та розслідування злочинів. Визначено її місце серед напрямків кримінально-правової політики;

- виходячи із самостійності причетності до злочину, як інституту кримінального права обґрунтовано необхідність доповнення розділу VI «Співучасть у вчиненні злочину» КК України ст. 31-1 «Поняття та види причетності до злочину»;

- враховуючи важливість мотиву злочину для кваліфікації діянь за ст. 396 КК України, запропоновано доповнити диспозицію вказаної норми посиланням на корисливу або іншу особисту зацікавленість як кваліфікуючу ознаку злочину;

- у зв'язку із високим рівнем суспільної небезпеки запропоновано ввести в розділ XVIII «Злочини проти правосуддя» ст. 396-1 КК України «Неповідомлення про злочин та осіб, які його вчинили»;

- проведено компаративістський аналіз кримінально-правової політики у сфері відповідальності за причетність до злочину;

удосконалено:

- визначення поняття «причетність до злочину» з урахуванням правил формальної логіки з метою відмежування причетності до злочину від суміжного з нею інституту кримінального права – співучасті у злочині;

- визначення поняття «приховування злочину», правила кваліфікації окремих посягань, суміжних із приховуванням злочину;

набуло подальшого розвитку:

- періодизація законодавчого процесу дослідження історії становлення та розвитку кримінально-правової політики у сфері відповідальності за причетність до злочину на території України, та подано періодизацію законодавчого процесу її становлення;

- положення щодо співвідношення причетності до злочину та суміжних інститутів кримінального права;

У дисертаційному дослідженні пропонується комплекс законодавчих і організаційно-правових заходів, які здатні підвищити ефективність боротьби з приховуванням та неповідомленням про злочин.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що в основі викладеного матеріалу системно представлено результати характеристики інституту причетності до злочину та її видів у поєднанні з судово-слідчою практикою. Тому сформульовані положення та висновки, включаючи пропозиції, можуть бути використані:

- у науково-дослідній сфері – для подальшого дослідження проблем кримінально-правової політики у сфері відповідальності за приховуванням злочину, потурання злочину, сприяння злочину, неповідомлення про злочин (Акт впровадження результатів дисертаційного дослідження у наукову діяльність Кримінологічної асоціації України від 15 липня 2015 року);

- у правотворчій діяльності – для подальшого удосконалення чинного кримінального законодавства, зокрема положень, якими передбачено відповідальність за різні форми причетності до злочину (ст. 396 КК України);

- у правозастосовній діяльності – для підготовки пропозицій при узагальненні слідчої та судової практики з проблем кваліфікації злочинів, суміжних із приховуванням злочину (Акт впровадження результатів дисертаційного дослідження у діяльність Івано-Франківського міського суду від 5 серпня 2015 року);

- у навчальному процесі – при викладанні навчальних дисциплін «Кримінальне право України» та «Кваліфікація злочинів», для розробки навчально-методичних посібників, лекцій, методичних рекомендацій тощо (Акти впровадження результатів дисертаційного дослідження у навчальний процес ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» від 2 вересня 2015 року та Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького від 4 вересня 2015 року).

Апробація результатів дисертації. Головні положення дисертаційної роботи доповідались та обговорювались на: Міжнародній науково-практичній конференції «Теорія і практика правотворчої та правозастосовчої діяльності у контексті сучасних реформаційних процесів» (м. Харків, 29–30 жовтня 2011 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Реформування національного та міжнародного права: перспективи сьогодення» (м. Одеса, 21–22 вересня 2012 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Національне та міжнародне право в сучасному вимірі» (м. Запоріжжя, 28–29 вересня 2012 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Теорія і практика правотворчої та правозастосовчої діяльності у контексті сучасних реформаційних процесів» (м. Харків, 1–2 березня 2012 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Інноваційні підходи до науки XXI сторіччя» (м. Кіровоград, 27 квітня 2012 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Політика в сфері боротьби зі злочинністю» (м. Івано-Франківськ, 1–2 березня 2013 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих вчених та аспірантів «Вдосконалення правового регулювання прав та основних свобод людини і громадянина» (м. Івано-Франківськ, 26 квітня 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми законодавства України: пріоритетні напрямки його вдосконалення» (м. Одеса, 06–07 вересня 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Методологія публічного та приватного права: сучасний стан та перспективи розвитку» (м. Одеса, 01–02

листопада 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Нові завдання та напрямки розвитку юридичної науки у XXI столітті» (м. Львів, 15–16 листопада 2013 р.); Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Політика в сфері боротьби зі злочинністю» (м. Івано-Франківськ, 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми вдосконалення правового забезпечення прав та основних свобод людини і громадянина» (м. Запоріжжя, 18–19 липня 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми та стан дотримання захисту прав людини в Україні» (м. Львів, 25–26 липня 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Державне регулювання суспільних відносин: розвиток законодавства та проблеми правозастосування» (м. Київ, 12–13 вересня 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання правової теорії та юридичної практики» (м. Одеса, 12–13 вересня 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Правове регулювання суспільних відносин: актуальні проблеми та вимоги сьогодення» (м. Запоріжжя, 26–27 вересня 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Стан та перспективи розвитку юридичної науки» (м. Дніпропетровськ, 3–4 жовтня 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання взаємодії інститутів громадянського суспільства та органів публічного адміністрування у напрямку розвитку правової системи України» (м. Київ, 31 жовтня–1 листопада 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Цінність права як найефективнішого регулятора суспільних відносин» (м. Донецьк, 7–8 листопада 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання розвитку та взаємодії публічного та приватного права» (м. Львів, 20–21 березня 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Політика в сфері боротьби зі злочинністю» (м. Івано-Франківськ, 11–13 березня 2015 р.).

Публікації. Наукові результати дисертаційного дослідження відображено у 22 наукових публікаціях, зокрема 5 статтях (4 з яких опубліковано в українських наукових фахових виданнях із юридичних наук, 1 – у зарубіжному періодичному виданні), та 17 тезах виступів і доповідей – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг дисертації обумовлені метою, предметом і задачами дослідження. Дисертація складається з переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, які містять чотири підрозділи й три пункти, висновків, списку використаних джерел та чотирьох додатків. Повний обсяг дисертації становить 249 сторінок, з яких 195 сторінок займає основний текст, 28 сторінок – список використаних джерел (263 найменувань), 26 сторінок – додатки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, її зв'язок з науковими програмами і темами названих досліджень, охарактеризовані ступінь наукової розробки теми, визначені мета, задачі, об'єкт і предмет дисертаційного дослідження, окреслено його методологічну та емпіричні бази; розкрито наукову новизну одержаних результатів, їх теоретичне і практичне значення, подано відомості про апробацію, структуру і обсяг роботи.

Розділ 1 «Основні методологічні підходи до політики у сфері відповідальності за причетність до злочину» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 1.1 *«Поняття кримінально-правової політики у сфері відповідальності за причетність до злочину»* дисертант, здійснивши аналіз кримінально-правової політики держави та її напрямів, надає визначення кримінально-правової політики в сфері відповідальності за причетність до злочину. У підрозділі обґрунтовуються особливості та роль кримінально-правової політики в сфері відповідальності за причетність до злочину як дієвого інструмента, що допомагає законодавчим та правозастосовчим органам держави захистити права особи від суспільно-небезпечних посягань, а також надає можливість своєчасно припиняти й розслідувати злочини. Аналізуються особливості даного інституту. Дається визначення поняття «причетність до злочину» з метою відмежування причетності до злочину від співучасті. Обґрунтовується необхідність доповнення розділу VI «Співучасть у вчиненні злочину» КК України ст. 31-1 «Поняття і види причетності до злочину».

У підрозділі 1.2 *«Історія розвитку кримінально-правової політики у сфері відповідальності за причетність до злочину»* здійснюється дослідження історії становлення кримінально-правової політики в сфері відповідальності за причетність до злочину на території України. На основі історичного аналізу зазначається, що причетність до злочину є самостійним кримінально-правовим інститутом, який є логічним продовженням цілого ряду історичних етапів його законодавчого становлення, що в свою чергу відповідає вимогам сучасної державної кримінально-правової політики. Проводиться аналіз історії кримінально-правової політики в сфері боротьби з причетністю до злочину, здійснюється її періодизація.

Здійснюється аналіз чинного КК України та його статей про відповідальність за злочини, в яких простежуються ознаки причетності: заздалегідь не обіцяне придбання або отримання, зберігання чи збут майна, одержаних злочинним шляхом (ст. 198 КК України), заздалегідь не обіцяне сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності (ст. 256 КК України), заздалегідь не обіцяне приховування тяжкого або особливо тяжкого злочину (ст. 396 КК України). При цьому звертається увага на проблемні питання, що виникають при застосуванні вказаних норм, та шляхи їх вирішення.

У підрозділі 1.3 *«Кримінально-правова політика у сфері відповідальності за причетність до злочину у зарубіжних країнах»* дисертантом проводиться дослідження інституту причетності до злочину в кримінальному законодавстві різних правових систем. З'ясовано особливості правового регулювання інституту причетності до злочину в країнах романо-германської, англосаксонської та мусульманської правової сім'ї. Надано оцінку можливості впровадження позитивного досвіду таких країн у вітчизняному кримінальному законодавстві.

Розділ 2 «Сучасна кримінально-правова політика у сфері відповідальності за причетність до злочину» об'єднує в собі чотири підрозділи, в яких досліджується кримінально-правова політика в сферах встановлення відповідальності за окремі види причетності до злочину.

У підрозділі 2.1 *«Види причетності до злочину та їх нормативне закріплення в Кримінальному кодексі України»* здійснюється аналіз видів причетності до злочину.

Обґрунтовується необхідність виділення таких її видів: приховування злочину і злочинця; неповідомлення про злочин і особу, яка його вчинила; придбання отримання, зберігання чи збут майна, одержаного злочинним шляхом, як різновид приховування; сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності.

У пункті 2.1.1 «Кримінально-правова політика у сфері встановлення відповідальності за приховування злочину» на основі проведеного аналізу запропоновано удосконалити визначення поняття приховування злочину. Обґрунтовано, що мотив корисливої та іншої особистої зацікавленості особи, яка здійснює приховування, має бути врахований при конструюванні відповідної норми, введений до обов'язкових ознак суб'єктивної сторони й включений до предмету доказування як такий, що безпосередньо впливає на кваліфікацію діяння. На підставі проведеного аналізу запропоновано внести зміни до ст. 396 КК України

Запропоновано доповнити ч. 6 ст. 27 КК України посиланням на вчинення діянь, які спрямовані на сприяння учасникам злочинних організацій.

Пункт 2.1.2 «Кримінально-правова політика у сфері встановлення відповідальності за потурання злочину» присвячений аналізу суспільно небезпечного діяння у виді потурання злочину, зокрема особливостям правового регулювання відповідальності за його вчинення. Виділяються наступні елементи суспільної небезпеки цього діяння: зловживання владою або службовим становищем, вчинення або приховування злочину з корисливих або інших особистих інтересів особи, яка здійснює потурання.

У пункті 2.1.3 «Кримінально-правова політика у сфері встановлення відповідальності за сприяння злочину» зазначається, що діяння у виді заздальгідь не обіцяного укриття злочинної діяльності учасників злочинної організації наділене всіма ознаками причетності до злочину. У зв'язку з цим, обґрунтовано, що сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності можна визнати спеціальним видом приховування злочину.

Під терміном «сприяння», який використано законодавцем у ст. 256 КК України, слід розуміти лише діяння особи, спрямовані на заздальгідь не обіцяну допомогу злочинній організації, її підрозділам чи окремим учасникам злочинної організації. Така допомога полягає у заздальгідь не обіцяному придбанні, отриманні зберіганні чи збуті майна, одержаного в результаті вчинення злочинів учасниками злочинних організацій, і включає в себе дії особи, яка, заздальгідь не обіцяючи, здійснює потурання учасникам злочинних організацій у вчиненні злочину.

Укриття злочинної діяльності учасників злочинних організацій включає в себе діяння, які полягають у переховуванні організаторів, керівників та рядових учасників злочинної організації; осіб, які, не будучи членами злочинної організації, беруть участь у злочинах, які вчиняються такою організацією.

Віднесення заздальгідь не обіцяного сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності до інституту причетності зумовлює потребу внесення доповнення до ч. 6 ст. 27 КК України.

Притягнення особи до кримінальної відповідальності за ст. 256 КК України можливе лише у випадку, коли вона усвідомлювала, що сприяє учасникам злочинних організацій або укриває їх злочинну діяльність і тим самим створює

умови для діяльності такої організації.

Розділ 3 «Реалізація кримінально-правової політики у сфері відповідальності за причетність до злочину».

Кримінальна відповідальність за причетність до злочину в кримінально-правовій політиці держави виступає засобом забезпечення неминучості покарання і запобігання злочинності. Вона слугує створенню чіткої конструкції кримінальної відповідальності. Відсутність у чинному законі про кримінальну відповідальність нормативного забезпечення охорони суспільних відносин, благ та інтересів від діянь, що утворюють причетність до злочину, є прогалиною, яка потребує заповнення шляхом відповідної правової регламентації. У зв'язку з цим запропоновано ввести в розділ XVIII «Злочини проти правосуддя» КК України статтю ст. 396-1 «Неповідомлення про злочин і осіб, які його вчинили».

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснене теоретичне узагальнення та запропоноване нове вирішення наукового завдання, яке полягає у вирішенні проблемних питань, що стосуються кримінально-правової політики у сфері відповідальності за причетність до злочину шляхом розроблення відповідних пропозицій.

Узагальнення результатів дослідження дає підстави зробити такі висновки:

1. Під кримінально-правовою політикою у сфері відповідальності за причетність до злочину слід розуміти напрям діяльності законодавчих і правозастосовчих органів держави й організацій, спрямований на створення та застосування кримінально-правових норм як засобів захисту прав особи, держави та суспільства від суспільно-небезпечних посягань і своєчасне припинення та розслідування злочинів.

2. Причетність до злочину наділена всіма необхідними ознаками, які притаманні будь-якому кримінально-правовому інституту, оскільки регулює відповідну самотійну групу суспільних відносин.

3. Метою цільового спрямування кримінально-правових норм про відповідальність за причетність до злочину в дисертації сформульовано авторське визначення поняття причетності – це суспільно небезпечна, умисна, дія або бездіяльність, яка посягає на охоронювані кримінальним законом суспільні відносини, блага та інтереси, передбачена кримінальним законом та пов'язана із закінченим злочином або діяннями, які утворюють незакінчений злочин, не сприяють його підготовці і вчиненню, а отже, не знаходяться в причинному зв'язку зі злочинним результатом.

3. Виходячи з особливостей кримінально-правового регулювання інституту причетності до злочину, кримінально-правова політика у цій сфері являє собою самотійний напрям кримінально-правової політики в цілому. Її завданням є визначення основних умов кримінальної відповідальності за вчинення діянь, які є дотичними злочину без наявності ознак співучасті.

4. Проведений аналіз історичного розвитку кримінально-правової політики у сфері відповідальності за причетність до злочину дозволяє запропонувати періодизацію історичної трансформації кримінально-правової політики у сфері

становлення та розвитку інституту причетності до злочину:

1-й – кримінально-правова політика у сфері регулювання інституту причетності до злочину в період Київської Русі (IX–XIV ст.);

2-й – кримінально-правова політика у сфері регулювання інституту причетності до злочину в період Російської імперії (XV – XVII ст.);

3-й – кримінально-правова політика у сфері регулювання інституту причетності до злочину радянського періоду (1917–1991 рр.);

4-й – кримінально-правова політика у сфері регулювання інституту причетності до злочину незалежної Української держави до моменту ухвалення КК України (1991–2001 рр.);

5-й – кримінально-правова політика у сфері регулювання інституту причетності до злочину сучасного періоду розвитку України (з 1 вересня 2001 р. і до сьогодні).

5. Теорія кримінального права, законодавство про кримінальну відповідальність основних правових систем сучасних держав, незалежно від їх політичного устрою, включає в себе відповідальність за причетність до злочину як один із кримінально-правових механізмів боротьби зі злочинністю.

Правові норми про причетність до злочину виникли як юридичний засіб попередження окремих злочинних посягань, умови для безперешкодного здійснення яких створюють неправомірні діяння причетних осіб. Із часом положення інституту причетності до злочину стають одним із допоміжних юридичних інструментів кримінально-правової політики в галузі попередження виборюючи, завойовуючи своє місце в системі засобів протидії злочинним проявам.

6. Соціальною підставою для кримінальної відповідальності за причетність до злочину (заздалегідь не обіцяне приховування) виступає факт перешкоджання здійсненню боротьби зі злочинністю. Це перешкоджання набуває суспільної небезпеки і вимагає від законодавця встановлення відповідальності за приховування умисних злочинів.

Встановлено, що заздалегідь не обіцяне приховування являє собою умисну діяльність осіб, які не брали участь у скоєнні основного злочину як співучасники (а саме не допомагали і заздалегідь не обіцяли надавати будь-яку допомогу виконавцю чи іншим співучасникам), що перешкоджає застосуванню засобів кримінально-правового впливу за скоєння основного злочину за відсутності ознак співучасті в ньому.

Склад приховування злочину є формальним, але відповідальність за нього можлива лише у випадку, коли само діяння створює реальну загрозу заподіяння шкоди правосуддю. В усіх інших випадках мова йде про малозначне діяння, що має ознаки ч. 2 ст. 11 КК України.

Звільнення від кримінальної відповідальності осіб, які здійснюють приховування, можливе лише за умови наявності дійового каяття, яке полягає в тому, що особи, які здійснюють приховування, надають інформацію про діяння органам правосуддя, тим самим усувають заподіяну правосуддю шкоду.

7. З метою вдосконалення сучасної кримінально-правової політики України у сфері відповідальності за причетність до злочину запропоновано внести відповідні зміни до КК України – доповнити перелік статей, який містить ч. 6 ст. 27 КК України, вказівкою на ст. 256 КК України (сприяння учасникам злочинних

організацій).

На підставі проведеного аналізу запропоновано авторське визначення терміну потурання. Потурання – це умисна або необережна заздалегідь не обіцяна бездіяльність особи, яка полягає в неперешкоджанні зобов'язаною особою, або особою, яка має можливість вжити заходів з відвернення або припинення готування або вчиненню злочину за можливості вчинення таких дій без шкоди для себе та інших осіб.

8. З метою забезпечення ефективної діяльності органів кримінальної юстиції, вбачається доцільним розширити сферу кримінально-правового регулювання, включивши до неї відповідальність за суспільно небезпечну бездіяльність, пов'язану із неповідомленням про вчинені, або такі, що готуються, особливо тяжкі злочини.

Пропонується доповнити розділі XVIII «Злочини проти правосуддя» КК України новою статтею:

«Стаття 396-1. Неповідомлення про злочин.

1. Неповідомлення в органи кримінальної юстиції про достовірно відомий вчинений, або такий, що готується, особливо тяжкий злочин, про особу, яка його вчинила, місцезнаходження такої особи, а також щодо предметів, добутих злочинним шляхом, слідів злочину, знарядь і засобів вчинення злочину, –

карається обмеженням волі на строк від двох до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк.

2. Не підлягають кримінальній відповідальності особи, які займаються адвокатською або лікарською діяльністю, щодо відомостей, які стали відомі їм у процесі використання своїх професійних обов'язків про злочин, який готується або вчиняється, а також священнослужитель, якщо він отримав інформацію на сповіді, близькі родичі особи, яка вчинила злочин».

На основі проведеного аналізу складу заздалегідь не обіцяного приховування пропонується ввести зміни до ст. 396 КК України та викласти її у такій редакції:

«Стаття 396. Приховування злочину і злочинця.

1. Заздалегідь не обіцяне приховування тяжкого злочину, а також особи, яка його вчинила з корисливої або іншої особистої зацікавленості, –

карається штрафом від п'ятисот до тисячі неоподаткованих мінімумів доходів громадян, або арештом до шести місяців, або обмеженням волі на строк до п'яти років.

2. Заздалегідь не обіцяне приховування особливо тяжкого злочину, а також особою з корисливої або іншої особистої зацікавленості, –

карається позбавленням волі на строк від п'яти до семи років.

Примітка: Особа не підлягає кримінальній відповідальності за заздалегідь не обіцяне приховування злочину і злочинця, вчинене членами сім'ї чи близькими родичами особи, яка вчинила злочин, коло яких визначається законом».

9. Встановлено, що заздалегідь не обіцяне укриття злочинної діяльності учасників злочинної організації наділене всіма ознаками причетності до злочину, і зроблено висновок, що ці діяння слід вважати спеціальним видом приховування злочину.

Віднесення заздалегідь не обіцяного сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності до інституту причетності зумовлює

необхідність у внесенні доповнень до ч. 6 ст. 27 КК України. Відповідно до цієї статті сьогодні відповідальність за вчинення причетних дій настає лише у випадках, передбачених статтями 198 та 396 КК України, тому до переліку цих статей слід додати ст. 256 КК України.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Смушак О. М. Поняття причетності до злочину, кримінально-правове регулювання / О. М. Смушак // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України : зб. наукових статей. – Вип. XXVII. – Івано-Франківськ, 2011. – С. 275–280.

2. Смушак О. М. Приховування злочину: проблеми і перспективи законодавчого регулювання / О. М. Смушак // Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького : зб. наукових статей. – Вип. 5. – Івано-Франківськ, 2012. – С. 111–118.

3. Смушак О. М. Відповідальність за потурання злочину, та його попереджувальний вплив на злочинність / О. М. Смушак // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України : зб. наукових статей. – Вип. XXXIII. – Івано-Франківськ : Прикарпатський нац. ун-т імені Василя Стефаника, 2013. – С. 274–282.

4. Смушак О. М. Реализация уголовно-правовой политики в сфере ответственности за прикосновенность к преступлению / О. М. Смушак // *Legea si viata : revista stiintifico-practica*. – 2014. – № 8/2. – С. 148–152.

5. Смушак О. М. Поняття кримінально-правової політики в сфері відповідальності за причетність до злочину [Електронний ресурс] / О. М. Смушак // Порівняльно-аналітичне право. – 2015. – № 2. – С. 208–211. – Режим доступу : http://www.pap.in.ua/2_2015/64.pdf.

6. Смушак О. М. Окремі питання дослідження проблеми кримінальної відповідальності суб'єктів приховування злочину / О. М. Смушак // Теорія і практика правотворчої та правозастосовчої діяльності у контексті сучасних реформаційних процесів : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 29 – 30 жовтня 2011 р.). – Х., 2011. – Т. 2. – С. 64–66.

7. Смушак О. М. Приховування злочину : проблеми і перспективи законодавчого регулювання / О. М. Смушак // Реформування національного та міжнародного права : перспективи та сьогодення : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 21 – 22 вересня 2012 р.). – Одеса, 2012. – Ч. II. – С. 71–74.

8. Смушак О. М. Реалізація кримінально-правової політики у сфері відповідальності за причетність до злочину в період Київської Русі / О. М. Смушак // Вдосконалення правового регулювання прав та основних свобод людини і громадянина : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених і аспірантів (м. Івано-Франківськ 26 квітня 2013 р.). – Івано-Франківськ, 2013. – С. 152–155.

9. Смушак О. М. Види причетності до злочину та їх нормативне закріплення в

КК України / О. М. Смушак // Актуальні проблеми законодавства України: пріоритетні напрямки його вдосконалення : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 06–07 вересня 2013 р.). – Одеса, 2013. – С. 106–111.

10. Смушак О. М. Причетність до злочину за законодавством України та системи мусульманського права / О. М. Смушак // Методологія публічного та приватного права: сучасний стан та перспективи розвитку : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 01–02 листопада 2013 р.). – Одеса, 2013. – С. 107–109.

11. Смушак О. М. Розвиток інституту причетності до злочину в історії законодавства про кримінальну відповідальність 1917–1922 рр. / О. М. Смушак // Нові завдання та напрямки розвитку юридичної науки у ХХІ столітті : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 15–16 листопада 2013 р.). – Львів, 2013. – С. 64–68.

12. Смушак О. М. Законодавче регулювання причетності до злочину на території українських земель, які входять до складу Великого князівства Литовського (XIV – 1566 р.) / О. М. Смушак // Політика в сфері боротьби зі злочинністю : матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. – Івано-Франківськ, 2014. – С. 169–173.

13. Смушак О. М. Особливості об'єктивної сторони приховування злочину та їх вплив на кваліфікацію / О. М. Смушак // Проблеми вдосконалення правового забезпечення прав та основних свобод людини і громадянина: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 18–19 липня 2014 р.). – Запоріжжя : Запорізька міська громадська організація «Істина», 2014. – С. 81–85.

14. Смушак О. М. Кримінально-правова політика в сфері відповідальності за причетність до злочину / О. М. Смушак // Проблеми та стан дотримання захисту права людини в Україні : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 25–26 липня 2014 р.). – Львів : Західноукраїнська організація «Центр правових ініціатив», 2014. – С. 80–84.

15. Смушак О. М. Особливості суб'єктивної сторони причетності до злочину / О. М. Смушак // Актуальні питання правової теорії та юридичної практики : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 12–13 вересня 2014 р.). – Одеса : Причорноморська фундація права, 2014. – С. 91–93.

16. Смушак О. М. Особливості співвідношення інституту причетності та співучасті у злочині / О. М. Смушак // Державне регулювання суспільних відносин: розвиток законодавства та проблеми правозастосування : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 12–13 вересня 2014 р.) – К. : Центр правових досліджень, 2014. – С. 87–91.

17. Смушак О. М. Руська Правда – особливості правового регулювання норм інституту причетності до злочину / О. М. Смушак // Правове регулювання суспільних відносин: актуальні проблеми та вимоги сьогодення : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 26 – 27 вересня 2014 р.). – Запоріжжя : Запорізька міська громадська організація «Істина», 2014. – С. 104–108.

18. Смушак О. М. Причетність до злочину: кримінально-правовий аспект /

О. М. Смушак // Стан та перспективи розвитку юридичної науки: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпропетровськ, 03–04 жовтня 2014 р.). – Дніпропетровськ : Правовий світ, 2014. – С. 78–81.

19. Смушак О. М. Кримінально-правова політика в сфері потурання злочину / О. М. Смушак // Актуальні питання взаємодії інститутів громадянського суспільства та органів публічного адміністрування у напрямку розвитку правової системи України : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 31 жовтня–01 листопада 2014 р.). – К. : Центр правових наукових досліджень, 2014. – С. 93–96.

20. Смушак О. М. Відповідальність за приховування злочину в зарубіжних країнах / О. М. Смушак // Цінність прав як найефективнішого регулятора суспільних відносин : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпропетровськ, 07–08 листопада 2014 р.). – Дніпропетровськ : Східноукраїнська наукова юридична організація, 2014. – С. 104–107.

21. Смушак О. М. Причетність до злочину – особливості правового регулювання в зарубіжних країнах / О. М. Смушак // Актуальні питання розвитку та взаємодії публічного та приватного права : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 20 – 21 березня 2015 р.). – Львів, 2015. – С. 34–37.

22. Смушак О. М. Потурання злочину – особливості правового регулювання / О. М. Смушак // Політика в сфері боротьби зі злочинністю : матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Івано-Франківськ, 11–13 березня 2015 р.). – Івано-Франківськ, 2015. – С. 134–140.

АНОТАЦІЇ

Смушак О. М. Кримінально-правова політика в сфері відповідальності за причетність до злочин. – *На правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. – Харківський національний університет внутрішніх справ, Харків, 2016.

Дисертація є комплексним науковим дослідженням проблем кримінально-правової політики в сфері відповідальності за причетність до злочину.

У роботі визначено поняття кримінально-правової політики в сфері відповідальності за причетність до злочину. Проаналізовано ознаки, притаманні досліджуваному інституту. Досліджено історію становлення та розвитку кримінально-правової політики в сфері відповідальності за причетність до злочину. Розроблено науково обґрунтовані пропозиції, спрямовані на забезпечення належного нормативного урегулювання інституту причетності до злочину шляхом внесення змін і доповнень до чинного КК України.

Ключові слова: політика, правова політика, державна політика, кримінально-правова політика, причетність до злочину, потурання злочину, неповідомлення про злочин, співучасть у злочині, сприяння злочину.

Смушак А. М. Уголовно-правовая политика в сфере ответственности за

прикосновенность к преступлению. – *На правах рукописи.*

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Харьковский национальный университет внутренних дел, Харьков, 2016.

Диссертация является комплексным научным исследованием проблем уголовно-правовой политики в сфере ответственности за прикосновенность к преступлению.

В работе сформулировано определение уголовно-правовой политики в сфере ответственности за прикосновенность к преступлению как направление деятельности законодательных и правоприменительных органов государства и организаций, направленной на создание и реализацию уголовно-правовых норм как средств защиты прав личности и государства от общественно опасных посягательств и своевременное пресечение, и расследование преступлений.

Исследованы особенности уголовно-правового регулирования института причастности к преступлению и уголовно-правовой политики в этой сфере как самостоятельного направления уголовно-правовой политики в целом. Отмечается, что ее задачей является определение основных условий уголовной ответственности за совершения деяний, касающихся преступления без наличия признаков соучастия.

Раскрыты признаки института прикосновенности к преступлению. Сформулировано авторское определение понятия прикосновенности к преступлению: это общественно опасное преднамеренное действие или бездействие, посягающее на общественную безопасность, предусмотренное уголовным законом и связанное с оконченным преступлением или деяниями, образующими неоконченное преступление, но не способствующее его подготовке и совершению, а следовательно, не находящееся в причинной связи с преступным результатом.

Изучена история становления и развития уголовно-правовой политики в сфере ответственности за прикосновенность к преступлению, предложена периодизация исторической трансформации уголовно-правовой политики в сфере становления и развития института прикосновенности к преступлению.

Исследовано законодательство об уголовной ответственности основных правовых систем современных государств. Сделан вывод, что независимо от политического устройства исследуемых стран, их уголовное законодательство включает в себя нормы об ответственности за прикосновенность к преступлению как один из механизмов борьбы с преступностью.

Установлено, что заранее не обещанное укрывательство представляет собой умышленную деятельность лиц, которые не принимали участие в совершении основного преступления как соучастники (не помогали и заранее не обещали предоставлять любую помощь исполнителю или иным соучастникам), что препятствует применению средств уголовно-правового воздействия за совершение основного преступления при отсутствии признаков соучастия в нем.

На основании проведенного анализа предложено авторское определение понятия попустительства: это умышленное или неосторожное заранее не обещанное бездействие, заключающееся в не препятствовании обязанным лицом, или лицом, имеющим возможность принять меры по предотвращению или прекращению

приготовления или совершения преступления при возможности совершения таких действий без ущерба для себя и других лиц. Проанализированы признаки, присущие данному виду прикосновенности.

Обоснована целесообразность расширения сферы уголовно-правового регулирования за счет включения в нее ответственности за общественно опасное бездействие, связанное с несообщением о совершенном, или о готовящемся особо тяжком преступлении. Сформулировано понятие несообщения о преступлении как сознательного поведения лица, которое заключается в несообщении в органы уголовной юстиции о достоверно известном совершенном или подготавливаемом преступлении, о лице, его совершившем, местонахождении такого лица, а также о предметах, добытых преступным путем, следах преступления, орудиях и средствах совершения преступления. Разработаны научно обоснованные предложения, направленные на обеспечение надлежащего нормативного урегулирования института прикосновенности к преступлению путем внесения изменений и дополнений в действующий УК Украины.

Ключевые слова: политика, правовая политика, государственная политика, уголовно-правовая политика, прикосновенность к преступлению, попустительство преступления, несообщение о преступлении, соучастие в преступлении, способствование преступлению.

Smushak O. M. Criminal and law policy in the area of responsibility for involvement in the crime. – *Published as manuscript.*

Thesis for a Candidate Degree in Law, Speciality 12.00.08. – Criminal Law and Criminology; Criminal Executive Law. – Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv, 2016.

The thesis is a complex research of criminal and law policy in the area of responsibility for involvement in the crime.

The concept of criminal and law policy in the area of responsibility for involvement in the crime is defined. The characteristics inherent to the researched institute are analyzed. The history of formation and development of criminal and law policy in the area of responsibility for involvement in the crime are studied.

Scientifically based offers to ensure proper regulatory settlement of the institution of involvement in crime by making changes and additions to the Criminal Code of Ukraine are worked out.

Key words: politics, legal politics, public policy, criminal and law policy, involvement in the crime, condoning the crime, failure to report a crime, complicity in the crime, the promotion of crime.

Підписано до друку 15.01.2016 р. Папір офсетний. Друк офсетний.
Формат 60х84/16. Умов. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Наклад 100 прим.

Видавець і виготовлювач –
Харківський національний університет внутрішніх справ,
пр-т Льва Ландау, 27, м. Харків, 61080.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3087 від 22.01.2008.

Друкарня Харківського національного університету внутрішніх справ
61080, м. Харків, пр-т Льва Ландау, 27.